

Storgaten 46 – 52  
Larvik

En undersøkelse av personal- hage- og  
bygningshistorie.

Foreløpig utkast  
Tilføyelse til "Festiviteten et kulturhus i 200 år  
Vestfold avd. av Fortidsminneforeningen  
Utført med støtte fra Vestfold Fylkeskommune  
Januar 2001

## **Innhold**

Innledning.....	3
Storgaten 46.....	4
Personalhistorie til Storgaten 48.....	6
Storgaten 48.....	8
Storgaten 50.....	13
Storgaten 52.....	14
Gateløpet nr 44 – 52.....	15
Terrassehager i Storgaten i Larvik.....	18
Fasaderekken Storgaten 44 – 50 anno 1910.....	25
Utdrag av registreringene.....	26

Denne rapporten om Storgaten 46-52 ble trykket i et begrenset opplag i 2001. Denne digitale utgivelsen bearbeidet i februar 2007 har beholdt eksakt samme tekst og billedmateriale, men det er av praktiske årsaker gjort mindre endringer i tekstflyt og sidetall. Vi har i denne utgaven tatt med utdrag av registreringene. Tilføyd fra og med side 26.

## **Innledning**

For arbeidsgruppen, Ragnar Kristensen

Det foreliggende materiale er et utkast til endelig rapport om Storgaten 44 – 46. Storgaten 44 er belyst i et eget hefte ”Festiviteten – et kulturhus i 200 år” utgitt av Fortidsminneforeningen i 1999. Begge disse arbeidene vil forhåpentligvis snart foreligge i samlet og bearbeidet utgave med gjennomarbeidede henvisninger/kilder. Arbeidet har blitt vanskeliggjort av en meget turbulent situasjon i Larvik mht. vern av viktige kulturminner. Arbeidet med å motvirke rasering av kulturminneverdiene er blitt prioritert fremfor systematisk arbeide med rapporten. Vi vil fremfor alt takke Vestfold fylkeskommune for vesentlig økonomisk støtte til arbeidet.

Arbeidet er utført i fellesskap av David Brand, James Ronald Archer og Ragnar Kristensen. Fremstillingen er fordelt mellom deltagerne slik det fremgår av artiklene. I det endelige arbeidet vil problemstillinger belyses parallelt fra forskjellig ståsted. Arbeidet med å fremskaffe og transkribere kilder er utført av James Archer som også har hatt hovedansvaret for personalhistorien. Uttegning og rekonstruksjon av fasaderekken og detaljoppmåling er utført av David Brand. Detaljoppmåling og uttegning er utført av Ragnar Kristensen. Gruppen som helhet er ansvarlig for registreringsarbeidet og felles diskusjon har ledet frem til et resultat som sikkert vil bli gjenstand for fortsatt intern diskusjon. Ellers svarer den enkelte for hva han har signert. Hagehistoriker Madeleine von Essen inngikk i gruppen med formål å gi en utredning om hagene i Storgaten. Det poengteres at spesielt pesonalhistorien vil fremstilles mer omfattende og komplett for de forskjellige eiendommene i den endelige utgaven.

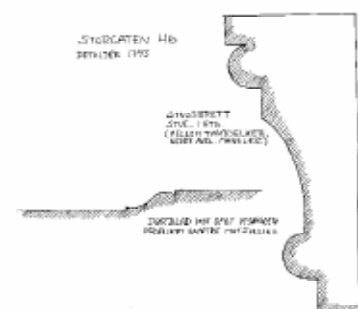
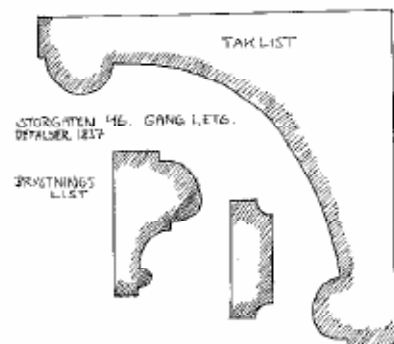
Det skal ikke legges skjul på at en målsetting i arbeidet etter hvert har blitt å redde Festiviteten fra rivning. Det er viktig for Larvik som historisk trehusby å få lov til å beholde et så viktig gateløp intakt. Festiviteten er og blir prøvestenen på om Larvik skal ha noen sjanse som kulturby inn i et nytt årtusen.

## Storgaten 46

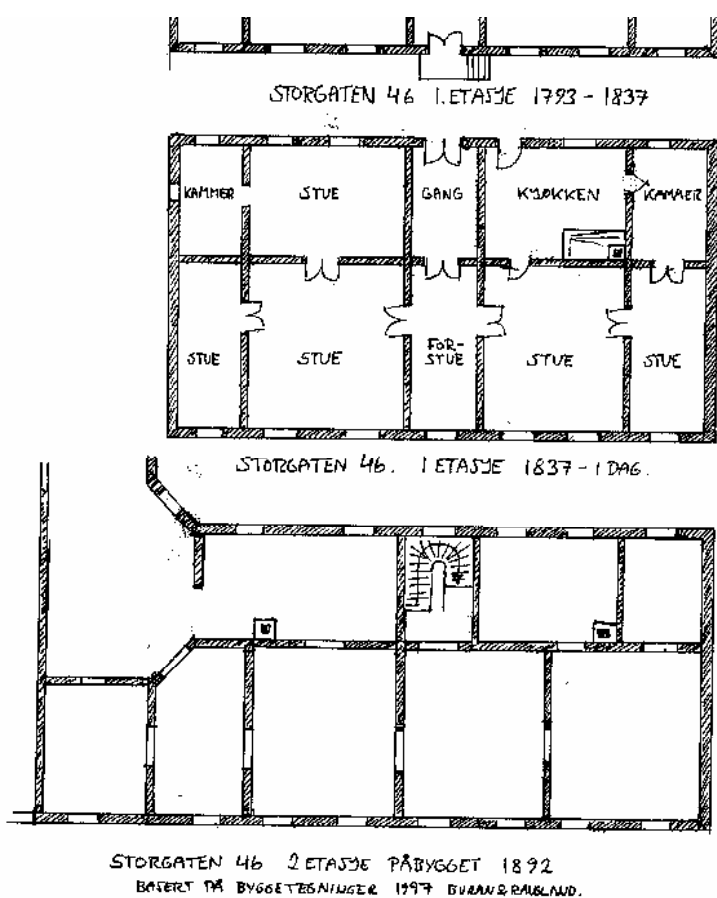
Av Ragnar Kristensen

Storgaten 46 ble undersøkt av undertegnede og James Archer i 1997 da større arbeider ble gjort i gården for å innrede til kontorformål. Det ble gjort en rask og enkel oppmåling og avdekket rester av eldre dekor. Deriblandt sjablongmalt dekor fra tidlig 1800-tall. Dessverre ble første-etasje fra 1793 godt rensket for gamle overflater og såkalte "ukurante" vinduer av eldste type. Heldigvis står tømmerstrukturen og enkelte innvendige bygningselementer tilbake.

Byggearbeidene i nr 46 illustrerer på en klar måte hva slike antikvarisk verdifulle bygninger står overfor når entreprenører setter seg i sving for å lage tidsmessige utleieenheter av gamle hus. Slike utrensninger tømmer vår felleskulturarv for verdifullt kulturhistorisk materiale og gjør det enda vanskeligere å forstå felles historie. Annen etasjes innredninger fra 1890-årene ble på en relativt god måte inkorporert i byggherrens konsept. Her sto interiørene forholdsvis intakt tilbake og det var enkelt for arkitekten å forestille seg at de hadde verdi, både kulturhistorisk og bruksmessig. Dette illustrerer det paradoksale poeng at det eldste og mest unike i kraft av sin ofte fragmentariske tilstand tapes pga manglende forståelse mens mer velkjente ting overlever fordi det ser pent ut.



Storgaten 46 har sin store styrke i en godt bevart bakgårdsfasade hvor opprinnelig panel fra tiden rundt 1800 kler første etasje, mens 1890-årenes påbygde annen etasje fremviser sin tids materialbruk på en klar og pedagogisk måte. Inngangsportalen fra rundt 1840 er velbevart og fint detaljert. Halvsirkelformet overlys med sprosser i vifteform. Bygningen hadde opprinnelig hovedinngang fra gaten. Den ble antagelig ca 1840 flyttet til bakgården som før den tid kun hadde inngang til huset til kjøkkenet. Nåværende hovedinngang begynte sin eksistens som spiskammer. I 1890-årene ble det installert en mer staselig trapp her til den nye annen etasje. Den opprinnelige inngangsdøren ble på et tidspunkt flyttet til sidebygningen og for-svant dessverre herfra i en nylig ”restaurering”. Da forsvant også sidebygningens opprinnelige vinduer og panel. Denne bygningen er laftet og ligger langsetter grensen til nr 44. Motstående sidebygning ser i hovedsak ut til å skrive seg fra tiden rundt 1900, men kan godt inneholde eldre elementer. Her er også gjort en større ombygging og utvidelse, med bibehold av opprinnelig utseende. Terrassehagen som ligger i aksen fra hovedhusets inngangsdør er området mest intakte.



## Personalhistorie for Storgaten 48

Av James Ronald Archer

Illustrerer larvksborgernes varierte næringer knyttet til skipsfart og tømmerhandel gjennom 200 år, borgernes giftermålspolitikk på 1800-tallet, med en infløkt rekke av svogerskaps-forbindelser, dessuten bolig for et par interessante tidlige kunstneriske begavelser, og viser det udifferensierte, tradisjonelle mønsteret med bolig og næring i byen.

Byggherren til bygningen slik den står i dag er Søren Blom. Blom var kaptein og bodde i huset frem til sin død i 1806. Blom var havnekasserer og var en av to som arbeidet for utbedringer av byens eneste beskyttede brygge, Skottebrygga, blant annet ved selv å låne ut penger til arbeidet. Blom var en av byens eligerede menn, og (fra 1790) en av forpakterne av det grevelige sagbruk. Forpaktingsperioden fikk skylden for rovhugst i skogene, blant annet fordi Blom var svigersønn til den øverste administrative leder i grevskapet, oberinspektøren. I følge skipslisten for Larvik 1800 var Søren Blom den største rederen, med fire skip. Enken giftet seg med kjøpmann Berner, som slik overtok huset. En datter var gift med Abraham Bull som bodde et par hus bortenfor, i nr . 44, en annen med første adjunkt på nyopprettede Larvik middelskole, Henrik Finne, senere fortjent med St. Olav av arbeider for veivesenet.

Mellom 1806 og 1826 var Joachim Berner eier. Han ble kalt “den franske herr Berner” fordi han hadde drevet forretninger i Bourdeaux, og drev kjøpmannsvirksomhet og rederi. Blant annet innførte han vin og brennevin fra Sydfrankrike som ble omsatt i Christiania. Berner kalles vakker, elegant, beleven, elsket og beundret, og han førte stort hus i Storgt. 48. Han er farfar til den kjente stortingsmann, stortingspresident og statsråd Carl Berner, sentral i 1905 som stortingspresident 7. juni og redigerte 7. junibeslutningen, senere delegert under Karlstadforhandlingene. Carl Berners far, Oluf Berner (1809-55) var etter alt å dømme født i huset og bodde her sammen med familien etter at Joachim Berner døde. Joachim Berner var også en av byens eligerede menn en lengre periode (1818-25). Han var en av to som i 1802 foreslo at byen Larvik skulle kjøpe Herregården, og oppnådde etter en reise til Christiania å få lån av Norges bank til formålet. Berner var svoger til den vidløftig handlende Even Bull i Storgt. 44. Ved hans bobehandling i 1826 får vi et innblikk i hans politiske interesser ved ulike bilder han hadde på veggene relatert til samtidens politiske begivenheter, dessuten en bibliotek på 150 bind fransk, engelsk og dansk litteratur om historie, geografi og politikk.

1828-40 eide musikk lærer Henrik Bull Blom, sønn av Søren Blom, huset. Foreløpig vet vi ikke mer om ham enn hans yrke, og det er interessant at det åpenbart var et marked for denne typen undervisning i byen.

1840-55 var klubbvert Ole Smith eier og beboer. Her vokste datteren Mathilde Smith opp. Hun var en av Norges tidligste kvinnelige kunstnere, og tegnet og malte blant annet utsikten fra hjemmet mot Tolderodden, akkurat som J. C. Dahl hadde gjort noe år tidligere.

De neste tre år var gården eid av arrestforvalter Gulliksen (1855-) sakfører Erlandsen i Tønsberg (leiegård?) og konsul Wesenberg.

Fra 1885 var Thomas Arbo Høeg eier. Frem til i dag har familien Høeg eid gården. Thomas Arbo Høeg (1852-1930) drev skipsmekling fra lokalene i 1. etg og med bolig i annen etasje. I kjelleren hadde han et lager for spesielt verdifullt gods. Thomas Arbo Høeg var med i kommunestyret i alle år mellom 1893 og 1925, formannskapsmedlem, ordfører og stortingsmann og var aktivt med i en rekke næringslivs- og kulturelle organisasjoner.

Inntil midt i 1980-årene drev firmaet under navnet Ths. Arbo Høeg & Co AS i de samme lokalene, som en av de mest radisjonsrike martime næringene i Larvik.

## Storgaten 48

Av Ragnar Kristensen

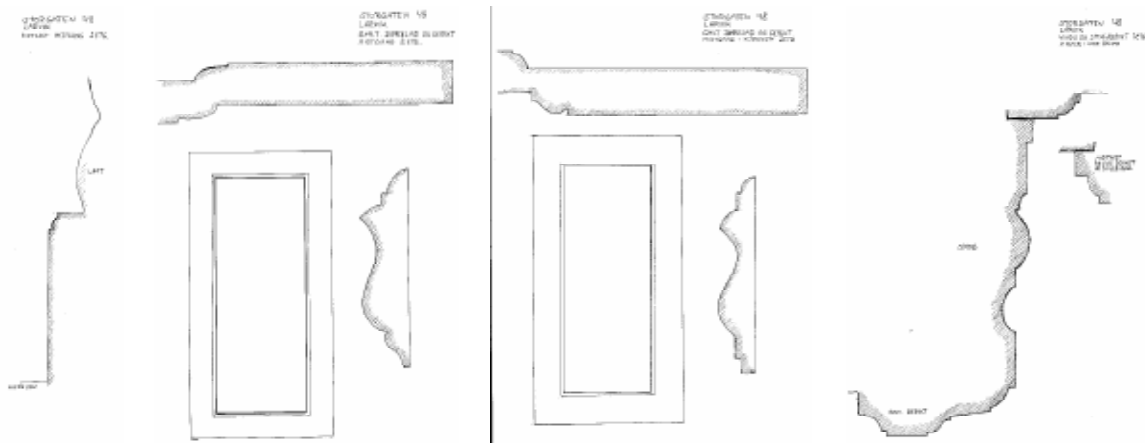
Den opprinnelige hovedbygning fra 1793:

Hovedbygningen mot storgaten er bygget av etter brannen i 1792. Fasaden mot Storgaten hadde opprinnelig hovedinngang fra Storgaten til den gjennomgående midtgangen som inneholdt en rettløpstrapp til annen etasje. Det finnes spor etter denne trappens plassering under nåværende hovedtrapp. Antydning retning mot hoveddøren. Første etasjes planløsning i 1792 var som dagens med unntak av endring av midtgang til trapperom mot gården og liten stue mot gaten ca 1880. Annen etasje inneholdt to store stuer eller saler mot gaten adskilt av gjennomgående midtgang med vindu kun mot gaten. Det som i dag er igjen av dører og listverk fra 1792 viser at interiørene må ha vært preget av sen rokokko og Lous seize. Enfyllingsdører og assymmetrisk listprofil.



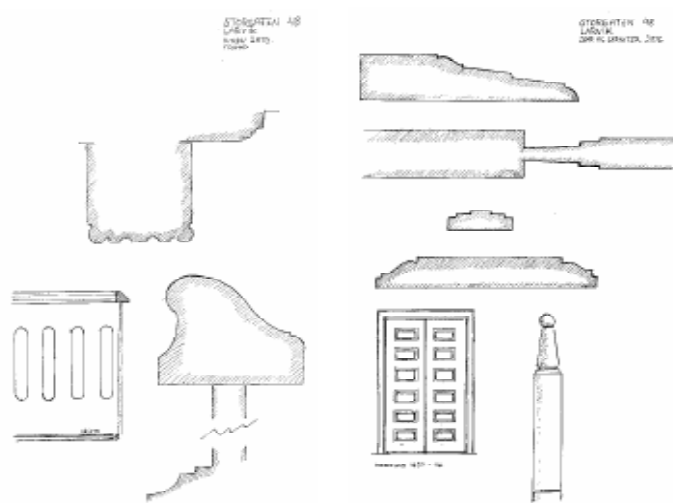
*Over til venstre hovedinngang med portal i bakgården. Til høyre øverst svalgangsbygning i slaggsten fra tidlig 1800-tall. Nederst til venstre uthusbygning i tegl og laftet bolighus på nedre hageplata. Tidlig 1800-tall.*

Gjenværende opprinnelig vindu i første etasje mot bakgården er høyt med øvre to ruter i hver ramme kranstet med bue mot glasset tilsvarende overlys på Pukkestad i Sandefjord (fra årene rett etter). Vindussmyget er innvendig utstyrt med kraftig og rik profilering avsluttet med en typisk Louis seize belistning. Gruen som antas å være opprinnelig er i dag kasset inn, men åpenbart på plass. Som i andre gårder i Larvik ble



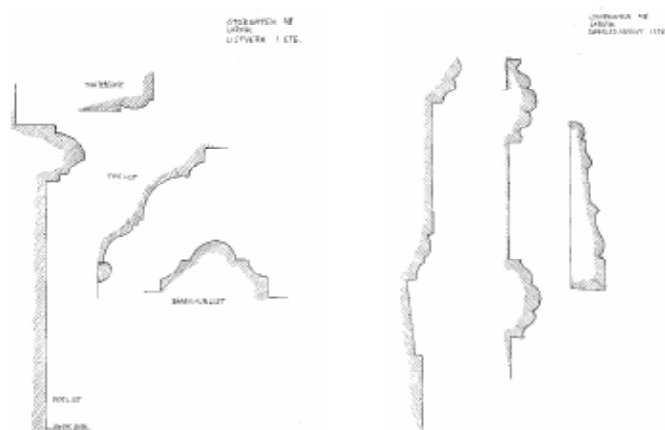
*Til venstre: snitt av vegg og fortlis i annen etasje av trapperommet, dvs den gamle midtgangen fra 1792. Dørene med tilhørende gerikter og profiler fra samme sted. Til høyre snitt av vindu med tilhørende smyg i første etasje mot gårdsplassen – fra 1792.*

hovedinngangen senere flyttet til bakgården hvor hagen da kanskje fikk en mer formalisert rolle i samspillet med interiørene. Gatefasaden fikk i stedet et vindu. I nr 48 skjedde denne prosessen sent. I bakgården står hoveddøren fra 1800-årenes første halvdel intakt med opprinnelige fyllinger med kraftig profilering og smidde bladhengsler. Omrammingen er en empire portal med pilastre og tannsnitt, kanskje noe senere. Utvendig panel er er brede underliggere med kraftige rafter utstyrt med symmetriske helstaffprofiler. Lafteknutene i bakgården er kasset inn. Vinduene er av smårutet tradisjonell type, men av forskjellig alder. Her spenner alderen fra 1793 til tiden rundt siste krig. De fleste er dog tidlig 1800-tall med opprinnelige beslag. På gavlveggen mot syd er en dør med spor etter konstruksjoner – antagelig utvendig opphengt privèt. I første etasje er de opprinnelige stuer intakt, men med doble dører fra rundt 1880. Til dels synlig bjelkehimling. Noe listverk fra tidlig 1800-tall, men mest tilsvarende dørene. Innvendig ble midtgangen i første etasje omskapt til eget trapperom



*Øverst til venstre snitt av midtpost og ramme vindu annen etasje mot gårdsplassen. Nederst til venstre trappevange og snitt av håndlist ca 1800. Til høyre dørgerikter, snitt av dør riss av dør samt hengsel fra stuer i annen etasje. Sammenholdt med takstene ca 1840.*

I annen etasje fortsetter den som rekkverk mot trappeåpningen. Fra annen etasje går en innebygget lofts-trapp videre opp. Den er utstyrt med opprinnelig umalt labankdør. En ganske lik trapp ble bygget på Store Mæla gård i Skien i 1803 dog som en gjennomført leiegårdstrapp som svinger seg rundt trapperommet gjennom alle etasjene. Som nevnt kan spor tyde på at eksisterende trapp har hatt en forlgjenger med relativt kort levetid. Her er alt fremdeles umalt. Nakne tømmervegger, enfyllingsdører og opprinnelig belistning. Den opprinnelige storstuen mot sydvest ble delt med en lettvegg i kammers og stue noe før 1845. Himlingen i stuen er den opprinnelige bjelkehimling med kraftige stussbrettlistavslutninger. Dørene er doble med like liggende speilfylninger og enkle platteprofiler, ikke ulik dørene på Yttersø gård og Bisjord fra tiden rundt 1820 - 30.



*Listverk fra første etasje. Helt til venstre fotlist fra 1800-årenes første halvdel. Utsnitt av himlingsbjelke profil 1792 , taklist samt brannmurlist ca 1880. Til høyre snitt av dørblad og dørgerikt fra tiden rundt 1880.*

mot bakgården og stue mot gaten. Inn til leiligheten i første etasje er dørblader med glass. Fra trapperommets første etasje går en rettløpstrapp til annen etasjes midtgang. Ca 1880 ble også denne avdelt mot gaten med doble dører med glassvinduer. Trappen er en enkel fin modell av Amalienborgtype. Trappevangen er gjennombrutt av parallellogram åpninger kranset av buer.

I stuen motsatt er en kvalitetsinnredning utført rundt 1900. Rikt profilert listverk og strukket strie på vegger og tak. De bakenforliggende kammers er ytterligere oppdelt men ellers tilstede. Det opprinnelige kjøkken er syd for trapperommet. Her står den gamle gruen innpakket i platekledning. Kammers helt til syd med dør mot formodentlig privèt.

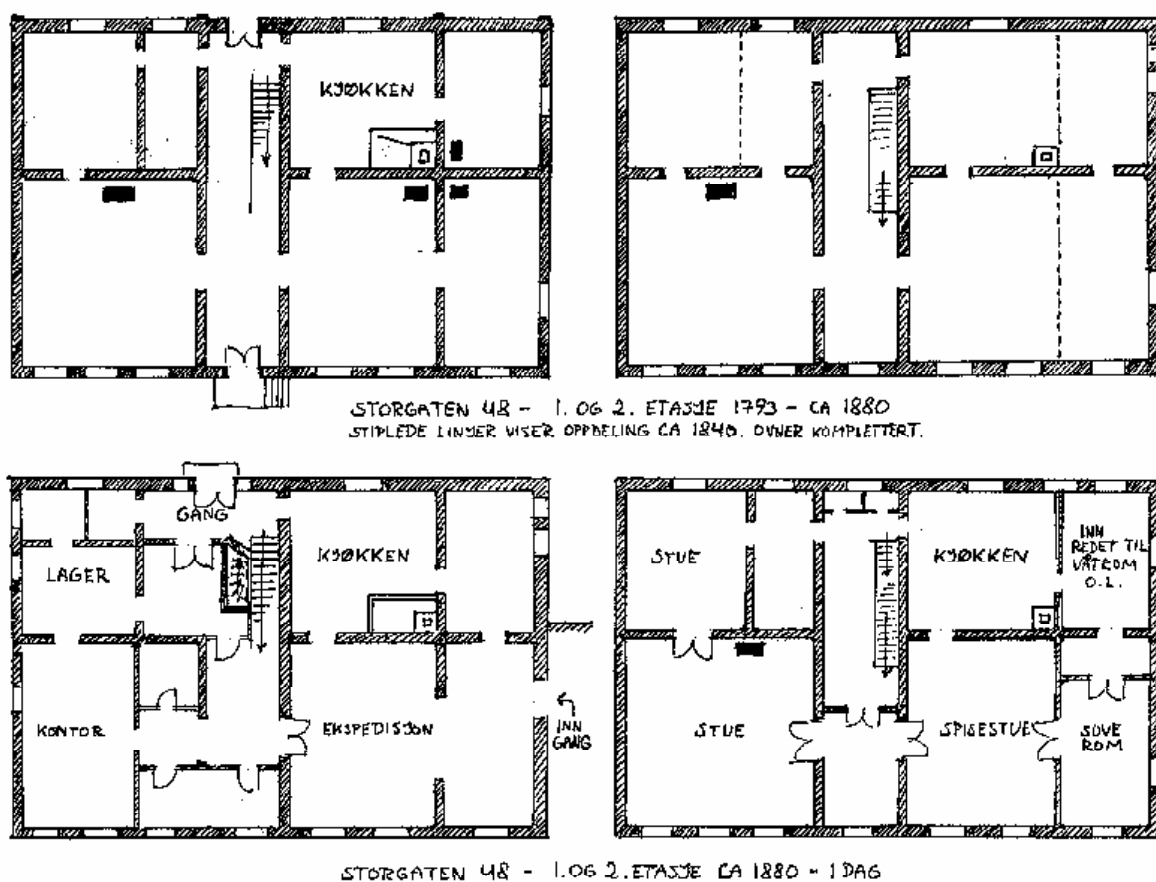
### **Ombygging av hovedbygningen ca 1880 og senere**

På denne tiden fikk loftet knevegg og sveitserpreget tak. Byggeperiodene er klart lesbare mot gårdsplassen. Fasaden mot gaten ble kledd om i tidens enkle klassisistisk pregede sveitserstil. Et lite kammers inntil trapperommets utgang mot gårdsplassen ble fjernet og rommene slått sammen til et bredere trapperom. Tidsriktige doble fløydører med glassvindu ble satt inn som skille mot resten av første etasje. I annen etasje ble adkomsten formalisert med tilsvarende sammen til et bredere trapperom. Tidsriktige doble fløydører med glassvindu ble satt inn som skille mot resten av første etasje. I annen etasje ble adkomsten formalisert med tilsvarende vindfang med glassdører. Bygningen fungerte nå som en gård med to klart adskilte leiligheter.

Lykkeligvis ble ikke eldre bygningselementer rensket bort i særlig grad. Sydfasaden ble omgjort rundt 1960 til en enkel empireinspirert stil. Særlig i første etasje er flere rom platekledd og det er satt opp nye skillevegger. Noe listverk er modernisert.

### Grunnplanen

Brannen i 1792 utslettet alt av bygningsmasse og bygningselementer i strøket. Man satt igjen med grunnmurene og tomtene. Med andre ord sto man temmelig fritt i forhold tidligere bebyggelse og smak. Takstene tyder på at de tidligere husene var tradisjonelle midtgangshus med hovedinngang fra gaten. Med unntak av Linnae i nr 44 våger ingen å bryte denne tradisjonen helt. Bare Linnae baserer seg på sløyfe gateadkomsten. I nr 50 følges Linnaaes eksempel med stuer på rekke uten avbrytende midtgang. Ellers beholdes en eller annen form for midtgangsløsning. Her er nr 48 svært tradisjonell. Midtgangen er gjennomgående som før.

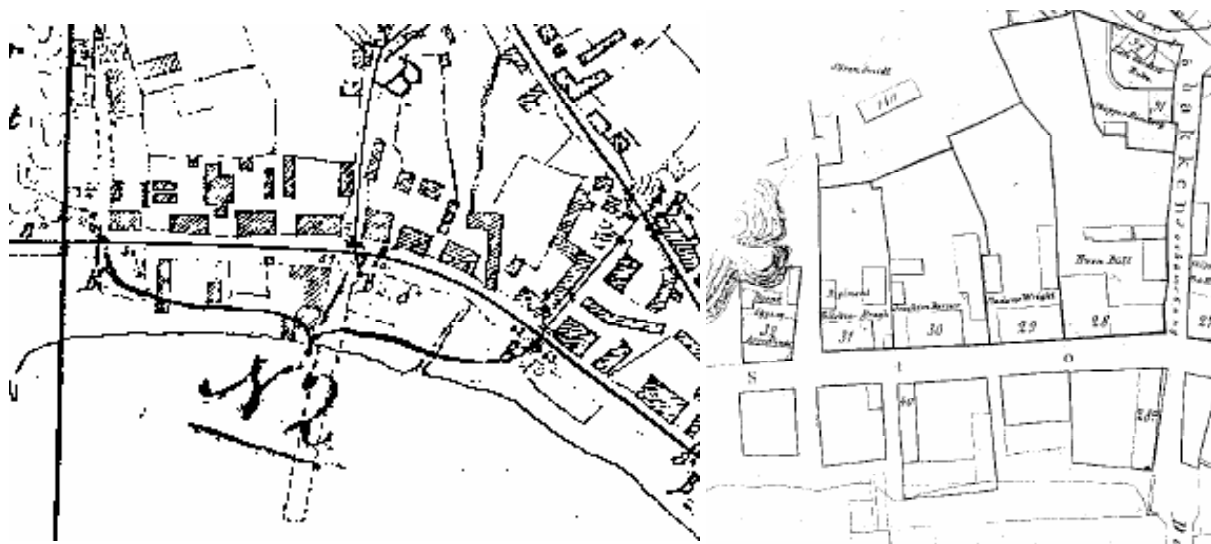


Det er verd å merke seg at kun første etasje utstyres helt. I annen etasje er det bare en stor stue som umiddelbart får oven. De andre rommene står åpenbart relativt uinnredet frem til tiden rundt 1840. Tradisjonen for uinnredede annen etasjer er gammel i Larvik. Det kan skyldes at man bygger for fremtidige behov og kanskje av skattemessige hensyn lar det være ubebodd ovenpå. Først rundt 1880 er bygningen en fullt utviklet tomannsbolig i moderne forstand, heldigvis med fortsatt bibehold av de vesentligste gamle strukturene.

### Totalvurdering av hovedbygningen

Hele bygningen har det vesentlige av opprinnelig planløsning i behold. Første etasjes dekorative utstyr er mye preget av kvalitetsutførelse typisk for det beste i 1800-årenes annen halvdel. Den

nordre delen er noe ødelagt. mht listverk og dører. Annen etasje er i sjelden opprinnelig stand. Enkelte bakrom er modernisert men de viktige rommene mot gaten representerer det beste fra 1810 til 1900. Mye tilhører den første perioden. Trappen har sjelden fin utførelse og ligner mye på trappen på Store Mæla i Skien. Hoveddør og portal hever eksteriøret til ethøyt nivå. Det ene gjenværende vindu fra 1792 er unikt i Larvik og antagelig Vestfold sammenheng.



*Til venstre bykart fra 1818 av løytnant Reichborn, rettet 1869 av Isachsen. Til høyre kart fra 1873/74. Rettet 1879. Legg merke til navnebetegnelsene på eiendommene. Bygningsstrukturen i bakgårdene tilsvare i stor grad dagens, spesielt for nr 46 og 48.*

Senere endringer har ikke gjort bygningens opprinnelige struktur ulesbar. Husets gamle grunnplan er bevart. Senere utskifting av detaljer er overveiende gjort med kvalitet for øyet. 1800-tallets stilperioder er representert med høy grad av autentisitet i viktige interiører/eksteriører. Med Tollerodden erfaringen i minne kan man forvente viktige funn av dekorative overflater i form av tapeter og malt dekor. Bygningen representerer et typisk borgerhus i Larvik slik de utviklet seg gjennom motesvingninger fra langt ned på 1700-tallet frem til 1900. Slike hus av denne størrelse, fra denne perioden, finnes bare tilbake i denne rekken på Storgaten. Dette er det best bevarte i rekken. Av fredede byborgerhus i Vestfold, i havnemiljø med tilsvarende størrelse og gjennomgående autentisitet kommer vi ikke på andre enn Foyn-gården i Tønsberg. Den er i interiørene preget av Louis seize. Nr 48 er svært annerledes. Med utgangspunkt i representativitet – byborgerhus i opprinnelig miljø, autentisitet – mangfold av til dels sjeldne intakte enkeltelementer, aldersverdi – overveiende mye i behold fra bygningens tidlige perioder og pedagogisk verdi – høy grad av lesbarhet mht. interessante tilføyelser samt en eier og beboerrekke med betydningsfulle utløpere utover Larvik . Vi vil foreslå at bygningen vurderes å ha nasjonalt interessante kvaliteter i seg selv og som del av opprinnelig miljø.

### **Gårdsplassen og hagen**

På kart fra 1820 har bakgården fått sin nåværende plan. Bakgårdsbygningene fra den tid er de samme som i dag. Svalgangsbygningene i slaggsten, mot syd har i 1940-årene fått ny overdekning. Taket er endret til pulttak. Svalgangen er noe endret ved at tidligere trapp til annen etasje er fjernet og erstattet av en innvendig forbindelse gjennom et tilbygg. I bygningens annen etasje er gjenbrukt rokokko enfyllingsdør – fra hovedhuset? Den opprinnelige svalgangsbygning er

ganske intakt under taknivå. Tilbygget fra slutten av forrige århundre føyer seg harmonisk til.

På gårds plassens nordre del er en bygning i tegl, hvor den eldste del i øst tilhører 1820-tallet. Delen nærmest innkjøringen, med avfaset hjørne, er en tilføyelse fra tiden rundt 1900. Her finnes også gjenbrukte 1700-tallsdører.

På nedre hagemurplatå finnes et trehus av umiskjennelig tidlig 1800-talls karakter. Det gjenkjennes da også på kart fra 1820. Bygningens volum og karakter bryter ikke med bakgårds miljøet og oppfattes ikke visuelt som en sperre i forhold til hageanlegget. Bygningen inngår som en vellykket tilføyelse i det historiske bygningsmiljøet. Den signaliserer også at metningsspunktet er nådd.

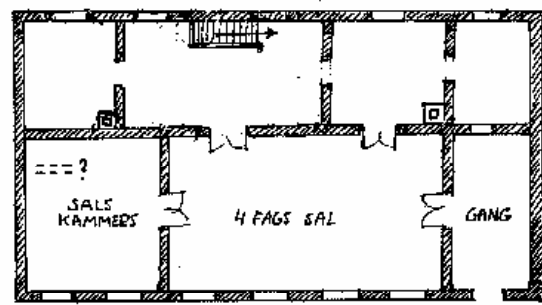
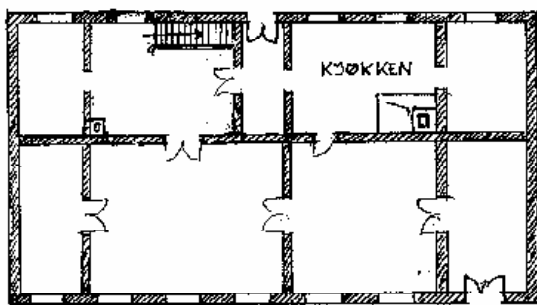
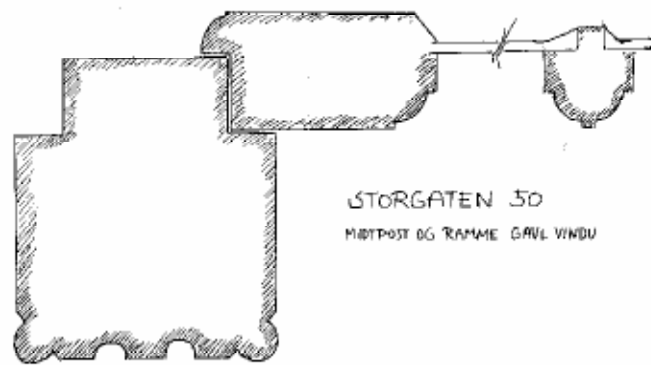
Hageanlegget er utførlig beskrevet av Madeleine Essen i rapport til Fortidsminneforeningen. Fremdeles er aksevirkingen fra hovedbygningens inngangsportal opp gjennom hagen i behold. Det er nok vidde mellom de flankerende bakgårdsbygninger til å umiddelbart oppleve enheten i anlegget inklusive hagen. Vi vil spesielt bemerke at hagemurene er sammenhengende på tvers av tomteparsellene. Øvre del av denne parsellen utgjør det totale hageanleggets mest sentrale område. Hageparsellens øvre del er bebygget ca. 1960 med en enebolig. Dette er uheldig men ødelegger ikke oppfatningen av hagestrukturen. Bygningen har gjort minimal skade på murene. Den opprinnelige hagen fungerer som privathage for beboerne.



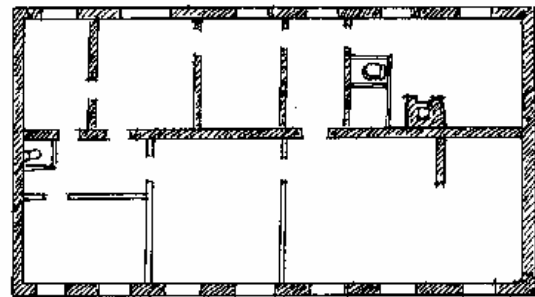
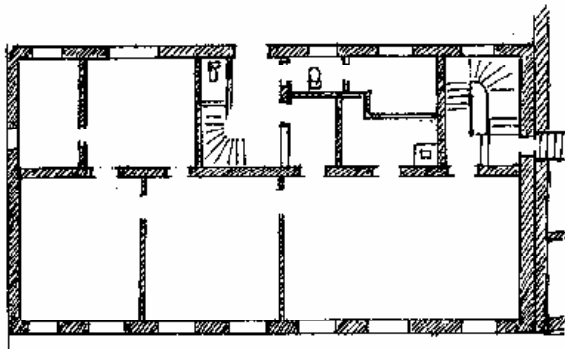
## **Storgaten 50**

Av Ragnar Kristensen

Storgaten 50 ble oppført etter brannen i noe så uvanlig som utmurt bindingsverk. Nåværende eier kan huske at hans far foresto en hovedombygging i 1962. Inntil da var det gamle huset med eksterior fra Johan Jørgen Wetlesens eiertid i 1820-årene, temmelig intakt. Innvendig ble bygningen ribbet for gamle overflater og en del vegger og funksjoner ble flyttet. Utvendig ble imidlertid ombyggingen utført med en viss stil slik at huset paradoksalt nok fremstår som det mest autentiske mht volum, og form. For det alminnelige publikum fremstår huset som autentisk. Imidlertid er f.eks Storgaten 44 adskillig mer autentisk i det indre. Takster og gjenværende bygningsstrukturer gjør det mulig å rekonstruere grunnplanen med en stor grad av sikkerhet. Det fremstår en grunnplan som følger hakk i hel på Linnåaes nr 44 hva gjelder moderne arkitektur. Hovedinngangen beholdes mot gaten, men trapperommet legges adskilt mot bakgården. Stiene løper ubrutt på rekke og rad langs Storgatefasaden. I annen etasje er en imponerende 4 fags sal. Under rekonstruksjonsarbeidet ble det mer og mer åpenbart at det må ha vært likhetstrekk med nr 44. Ildstedsskattens romangivelser samt den første takstens fysiske gjennomgang av huset leder til grunnplanen under.



STORGATEN 50 - 1. OG 2. ETASJE 1793 - CA 1960?



STORGATEN 50 - 1. OG 2. ETASJE EKS. SITUASJON

## Storgaten 52

Av Ragnar Kristensen

Storgaten 52 ligger utenfor det såkalte Rombergkvartalet, men tilhører like fullt den komplette fasaderekken. Bygningen som ble nyoppført etter brannen i 1792 inneholdt byens fengsel og sykehus. Den var fast bebodd av en sykeoppvarterske og en fengselsbetjent. Begge hadde fri losji. Fire fengselsrom i første etasje og en arrest i kjelleren. Etter hvert en borgerarrest med

panelte og malte vegger. Kjøkken med ildsted og sykerom i annen etasje. Kjellerarresten ble en periode benyttet til forvaring av den berømte Gjest Baardsen som rømte og gjemte seg i bryggerhuset til nr 50. Utvendig synes bygningen å være et midtgangshus. Innvendig får man samme inntrykk. Bygningen er imidlertid så gjenplatet og modernisert i overflatene og ellers preget av tiden rundt 1900 at bare et vagt inntrykk er igjen av 1800-tallets hus. En grundigere undersøkelse ville sikkert avsløre mye under innplatingene. Bygningen har sin største styrke i plassen i fasaderekken som helhet og i den meget spesielle historien som ”slutteri”. Grundigere behandling av bygningens historie vil komme til senere.

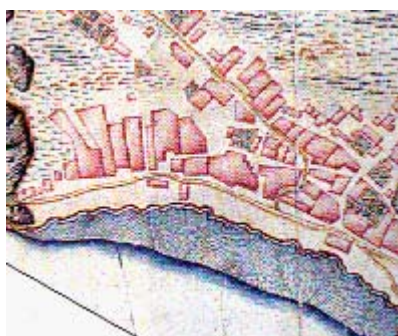


*Storgaten 52*

### **Gateløpet nr 44 - 52**

Av Ragnar Kristensen

Storgaten 48 utgjør en femtedel av den komplette fasaderekken fra 1790-årene i denne del av Storgaten. De opprinnelige hovedbygningene er bygget på murene etter de hus som gikk med i brannen i 1792. Fasaderekken forteller slik om en betydelig eldre byhistorie. Parsellene i Storgaten er tegnet inn på kart fra 1688. Her er totalt bare tre bebygde gater.



*Kart over Laurvig fra 1688*

Alle senere kart viser den samme strukturen utviklet videre. Handels og embetsstandens gård-er ble liggende med frontfasadene mot Larviksfjorden som i et amfiteater med fjorden som scene. Mot stranden ble det anlagt hager, opplagsplasser og sjøboder. Over gaten lå hovedhuset med stuene mot gaten og opprinnelig også hovedinngangene. Fra 1840-årene omdannes jevnt over hovedfasaden ved at hovedinngangsdøren flyttes til gårdsplassen. Storgaten 46 og 48 har

fremdeles empireportalene i bakgården i behold. Førstnevntes fasade mot gaten er i perlestaff svitserstil fra ca 1890, men svært ødelagt av sandblåsing. Sistnevntes fasade er endret til enkel empireinspirertstil rundt 1950-60. Nr 50 og 52 er idet ytre omgjort til samme enkle stil. Nr. 50 ca 1960 og 52 i begynnelsen av århundret med senere utskiftinger. Nr 44 er tilsvarende endret i det ytre, men til funkis rabitzpuss. Gjennomgående er alle bygnings-volumene de samme som sees rundt 1900. Dvs at gårdene nr 44, 46 og 48 har fått forhøyet loft eller en ekstra etasje. Mellomrommene mellom hovedbygningene var opprinnelig åpne mot gaten men med gavlen til en bakgårdsbygning tilbaketrasket, men ble nå til dels gjen-bygget med smale forretningsbygg og mellom nr 44 og 46 i 1873-4, festivitetsalen integrert med førstnevnte. Sidebygningen til nr 44 var oppført i tegl eller slaggsten med svalgang. Det er mulig at Festivitetstilbyggets bakre del kan inneholde den gamle sidebygningen.



*Over sees til venstre nr 50, legg merke til den sideordnede inngangsdøren mot gaten.. Volum og fasong er det samme som i dag. Mot høyre følger storgaten 48 med opprinnelig tak. Senere med knevegg og sveitserpreg. Eksisterende svalgangssidebygning i slaggsten sees med oprinnelig takform. Dernest nr 46, da i en etasje med opprinnelig takform. Til høire sees sidebygningen til nr 44, grunnmurt med svalgang. Den kan eksistere inne i eksisterende festivitetstilbygg. Helt til høyre Even Bulls nr. 44. Senere forhøyet og i 1950 påført rabitzpuss. Bildet ble tatt i 1860-årene over taket på Tolleroddenhuset*



*Til venstre sees taket på nr. 48, som i dag. Midt på bildet nr 46 slik det ble i tiden rundt 1900. Ca 1960 fikk huset dagens fasadeutforming. Med dagens øyne, penere enn festivitetens og bevaringsverdige, men faktisk yngre. Foto ca 1910-20.*

Sett fra avstand fremsto 1800-tallets Larvik som en hageby med grønne striper mellom rekker av bebyggelse. Hovedgatene på tvers, med smalere smågater oppover som en selvgrodd og hurtigere forbindelse. Storgaten var paradegaten i dette gatenettet. Fra 1600-årene til i dag har patrisierhusene ligget på rekke. Bare Rombergkvartalet er tilbake komplett av dette gamle prospektet, sjøfartsbyen Larviks særmerke. Et nordens Napoli. Tollerodden ligger til siden og utgjør med Kirkestredet mer av en egen bydel.

Fasaderekken nr. 44 – 52 er viktig som komplett rekke av lik og høy aldersdybde. Etter vår oppfatning er to fredningsverdige elementer hjemmehørende i gateløpet: Festivitetssalen med

tilhørende endrede fasade samt nr 48, også med endret fasade – men med unike historiske elementer på alle andre kanter. Til sammen setter hele gateløpet de nasjonale verdiene inn i et historisk miljø som rettferdiggjør bevaring av hele rekken. Alle bygningene har mer eller mindre av indre elementer som taler for eksistensberettigelse. De nasjonale verdiene i området: kulturmiljøet med terrassehager og den unike bakgården til nr. 48, underbygget av nabogårdenes kvaliteter, Festivitetsalen med 1792-byggets selskapsstuer som forutsetning, gjør ethvert tap av bygningsmasse i dette gateløpet til et uopprettelig tap for Larvik som historisk trehusby.

## TERRASSEHAGER I STORGATEN I LARVIK

Av Madeleine v. Essen|

“Det skrives nu til stadighet om ‘havebyer’, akkurat som om det var noget nyt, og akkurat som om ikke Larvik i 1860-årene var en haveby par excellence! Til de fleste eiendomme hørte der jo store haver fulde av mægtige trær, statelige gamle lindelysthuse med rokokko- og empire-bænke, himmelhøye vuggende hengebirker, kneisende popler, lubne hasselalléer og eksotiske vekster.”

Dette skrev Michael Leegaard i artikkelen “Laurvig i mine guttedage” publisert i Vestfold-minner i 1927. På begynnelsen av 1900-tallet ble ‘havebyer’ (villaområder med hager rundt husene) lansert fra England som noe helt nytt i byplanleggingen. Denne ideologien resulterte bl.a. i Ullevål haveby i Oslo og nye industrisamfunn som Sauda og Høyanger, hvor arbeider- og funksjonærboligene var omgitt av hager både til matproduksjon og rekreasjon.

Men denne typen byer og tettsteder, hvor hager hørte til så og si hvert bolighus, var som sagt ikke noe nytt i Norge. I hvert fall siden begynnelsen av 1700-tallet (kanskje enda lenger til-bake noen steder) hadde byene langs kysten vært preget av at hus og hager var en integrert del av bybildet. Siden Norge er et kupert land, hvor byene ofte lå klemmt innimellom sjøen og fjell-et, måtte terrenget da terraseres for å gi plass til brukbare dyrkingsflater.

Slik er det også med de gjenværende hageanleggene som tilhører gårdene i Storgaten 44 - 50 i Larvik. På samme måte som i mange andre byer og fiskevær langs med den norske kysten ligger husene her med hageanlegg bygget opp av imponerende solide stensemurer bakenfor gårdsrommene som dannes av våningshusene og de tilhørende uthusene.

I Carl Schnitlers bok “Norske haver i gammel og ny tid” fra 1916 finnes det en rekke eksempler på denne hagetypen. Spesielt trakk han frem Stavanger, hvor belter av terrasserte hager lå mellom de forskjellige gatene. Noen av disse terrassene er fremdeles bevart, men av hageanleggene er det ikke mange igjen i våre dager. Dette er representativt for mesteparten av de hagene som blomstret på 1700- og 1800-tallet i norske byer.

I vår tid er hager og parker spist opp av veier, garasjer, kjøpesentre m.v. slik at det ikke er mye igjen av det grønne ‘haveby’-preget som var så karakteristisk også for de sentrale delene av norske byer på begynnelsen av 1900-tallet. De gamle bykjernene blir mer og mer preget av glass, betong og asfalt.

### **’Kysthagene i Norge**

“I utformingen av dette bybillede har terrassehavene spilt en stor, om end ubevist rolle ved sin næsten naturnødvendige utvikling av terrænet og ved den vakre ramme, de gav hele det centrale parti av byen.” Slik beskrev Schnitler Stavanger, men hans ord kunne like gjerne ha vært brukt om Larvik.

Han forteller at denne terrasseinndelingen har hatt utenlandske forbilder. Det er den hage-typen som oppsto under renessansen rundt Firenze og Roma på 1400- og 1500-tallet. Sakte men sikkert spredte den seg til Nord-Europa, og til Norge kom den fremfor alt via Holland og Tyskland. Spesielt på 1700-tallet blomstret denne hagekulturen i Norge som en følge av det økonomiske oppsvinget på den tiden og den utstrakte handelen med disse landene.

Typisk for disse hagene i rennessansestil er at man laget plane dyrkingsflater - om nødvendig ved hjelp av terrasser. Disse flatene ble så inndelt i kvarter, d.v.s. kvadratiske dyrkingsområder delt opp av ganger med hekker av f.eks. bærbusker, roser eller berberis rundt. Kvarterene ble i sin tur delt opp i bed som kunne være kantet av gressløk, isop, lavendel og buksbom i gunstige strøk eller vanlig gress i andre. I bedene dyrket man så grønnsaker, krydder- og med-isinalurter og blomster. I hjørnene av kvarterene vokste ofte frukttrær, og mot plankegjerdene eller murene, som alltid omga hagene, var det espaliert frukttrær.

Uten å ha funnet konkrete beskrivelser eller avbildninger av slike anlegg i terrassehagene til gårdene i Storgaten 44 - 50 er det all grunn til å tro at de har vært av den typen også der.

### **‘Havebyen’ Larvik**

I boken “Larviks historie” fra 1923 står det om Larvik fra 1700-50: “I skikkelse og bygningsmaate var gaardene i Kirkegaten, Tolbodgaten og Storgaten temmelig ensartede. De bestod i almindelighet av 3-4 eller flere bygninger om en firkantet gaardsplass. Til gaarden hørte regelmæssig frugt- og kjøkkenhave. Det hele kompleks var indhegnet av plankeverk og stakit. .... Andre boder og skur omtales hyppig, undertiden ogsaa hønsehus, og i haven lysthus.”

Dette bildet bekreftes av protokoll fra en Taksationsforretning i 1767 foranlediget av en ny kongelig brandforordning som kom samme år. Om nåværende Storgaten 48 stod det: “Til denne gaards og urtehaves indhegning er 33 favne plankeverk og 8 favne stakeetverk. 20 rdl.” Til innhegning av hagen til nåv. Storgaten 50 var det 66 favner plankegjerdje og 5 favner stakitt taksert til 70 riksdaler.

Den danske livlegen Jacob Mumsen, som var i Norge i 1788 i forbindelse med et kongelig besøk, skrev begeistret i sin dagbok den 11. juli: “Vi naadde i den lyse aften til byen Laurvigen, hvis fritstaaende huse, omgit av haver med trær fulde av modne kirsebær, er bygget omkring en bugt. .... Mange velbyggede huse med haver og frugttrær ligger under høie berg. .... Midt i byen ligger oberinspektørens hus. Fra værelsene i hans bolig har man den mest henrivende utsigt over husets have, som nu pranget med det herligste rosenflor.”

Ved den store branden i 1792 brant gårdene i Storgaten 44 - 50 ned, men de ble raskt bygget opp igjen med i stort sett samme grundtrekk som før. Hagene har nok vært temmelig uforandret før og etter branden. Nytt var det imidlertid for alle gårdene at tomtene mellom Storgaten og fjorden ble utlagt til hager. De forsvant først da jernbanen kom omkring 1880.

I “Larviks historie” beskrives byen rundt 1820 slik: “Praktisk talt alle husene hadde hage, der de dyrket grønnsaker, poteter frukt, og ellers pyntet opp med prydbusker og blomster. Byen var i det hele tatt mye åpnere og grønnere enn den er nå (1923). Langs mesteparten av Storgaten gikk det hage helt ned til sjøen. Riktignok var de fleste eiendommene omgitt av høye plankegjerdjer, og hagene lå helst bak husrekkene. Men de store hager og løkker ga byen et landlig preg.”

### **Hagekulturen i Larvik**

Storgaten var paradegaten i byen helt fra slutten av 1600-tallet. Da fikk Larvik byprivilegier og det oppsto en ny klasse av embetsmenn og kjøpmenn som slo seg ned i gårder ved Storgaten. Disse kjøpmennene (patrisiatet) handlet i stor grad med utlandet, fremst Holland og England, og fikk derfor sterke impulser fra disse landene under de drøyt hundre årene som denne handelen blomstret. I begge disse landene sto hagekulturen meget høyt i kurs på den tiden og det er

innlysende at både planter og impulser har funnet veien til Larviks hager derfra.

Nærværet av en grevlig residens har sikkert også preget byens hagekultur. Herregårdene i hele Europa hadde alltid omfattende hageanlegg og fra disse spredte det seg både plantemateriale og kunnskaper om hagedyrking til miljøet rundt. Grev Fr. L. Danneskjold Laurvig lot for eks-empel bygge et nytt orangeri (veksthus) i 1756. Det var tegnet av hans danske urtegårdsmann (gartner) C.A. Høpping. Spesielt var frukt dyrking en viktig del av jordbruksdriften ved herre-gårdene og det er kjent fra flere steder i Norge at det ble spredt podekvister fra dem og prestegårdene til andre interesserte i området rundt.

Det er derfor god grunn til å tro at også hagene i Storgaten kan ha fått bidrag i form av både plantemateriale og kunnskaper formidlet av gartnerne på herregården. Dessuten er det kjent at store mengder trær (inkl. frukttrær), blomsterløk og frø ble importert til Norge spesielt fra Holland og Tyskland på 1700- og 1800-tallet. Sikkert har både utenlandske skip og Larviks egne handelsmenn og skipperer bragt med seg slikt til byen. Siden de mest velstående av byens borgere bodde i Storgaten må mye av det ha endt opp i hagene deres der.

Ifølge gamle skifteprotokoller fra 1700-tallet var deres hjem fylt av store mengder importerte møbler og annet innbo. Siden planter da også var statussymboler på lik linje med f.eks. speil, sølvtøy og mahognymøbler kan man gå ut fra at hagene også er blitt prydet med planter som kunne vidne om eiernes posisjon og fremgang.

I "Larviks historie" står det om livet i byen i første halvpart av 1700-tallet: "Kjøbmænd, skib-sredere og skipperer dannede et forholdsvis høit kultivert lag, der bodde paa Storgaten, byens fineste strøk. De var stadig i kontakt med utlandet, med Holland og England. Skipperne reiste der 2-3 ganger om aaret, og hele kjøbmansklassens smykket sine hjem med fine møbler og blankt servise, som de tok med sig fra utlandet. Kjøbmannsklassen stod som formidler mellem den utenlandske kultur og bybefolkningen og bøndene hjemme."

Disse kjøpmennene, rederne og skipperne kan ha hatt gartnere til hjelp ved anlegg og stell av hagene. Ifølge en statistikk av Torfinn Skard ("Hagebruk og gartneri i Norge", 1963) har profesjonelle gartnere vært kjent i Larvik helt siden 1600-tallet (en). I perioden 1700-25 fantes 3 kjente gartnere, ingen mellom 1726-50, en 1751-75, ingen 1776-1800, 3 fra 1801-25, 2 fra 1826-50, 6 fra 1851-75 og 8 fra 1876-1900. Skard regner med at nesten alle har vært av utenlandsk opprinnelse. På 1700-tallet var danske og tyske gartnere mest vanlig, men i unionstid-en på 1800-tallet ble det etterhvert flest svensker. Det fremgår ikke av statistikken hvilke av disse gartnerne som har vært tilknyttet herregården, men selv på 1700-tallet kan nok noen av dem ha hatt sitt virke andre steder. Dessuten er det sannsynlig at også herrskapsgartnere kan ha hatt ekstrajobber hos byborgere, f.eks. i forbindelse med anlegg av hager o.lign., selv om de har vært ansatt ved herregården.

I 1813 ble det sendt to menn fra Larvik til "den kyndige Gartner, Hr. Proprietair Grauer paa Kjørbo" i Bærum for å gå i gartnerlære hos ham. Slike gartnerlærlinger fikk sin utdannelse bekostet av Selskabet for Norges Vel. Grauer var en tysk gartner som var blitt hentet til Norge av Peder Anker på Bogstad og som ble sendt til England på studiereise av Anker i 1780-årene.

Laurvigs Districts-Commission ga i 1811 -12 også bidrag til Selskabet for utdannelsen av "*tv-ende af Grevskabets unge skoleholdere, der er indsendte til Hr. Grauer paa Kjørbo, for at erhverve sig kundskaber og færdigheder i haugekunsten.*" Lærerne ble systematisk brukt for å lære sine elever hagebruk.

Helt fra begynnelsen av 1800-tallet dukker det opp handelsgartnerier i Larvik og på slutten av århundret var det 7 slike der. I 1850-årene averterte de for eksempel i Jarlsberg og Larvik Amtstidende for salg av grønnsaksfrø, “de mest udsøgte smukke blomsterfrø”, “tulipan- og hyazinthzwibler til haveflor, samt flere sorter smukke potteplanter”, hollandske blomsterløker av alle sorter til “stue- og haueflor”, sommerblomstplanter og “høistammede krone-rosentrær og andre haveroser samt buskvexter. Mosroser, Anemoner, Ranunkler, Georginer.” En hel del av disse hageplantene har sikkert funnet veien til hagene i Storgaten.

Et inntrykk av hvor høyt hagene var verdsatt på 1700-tallet i Larvik får man gjennom et skriv forfattet av prokurator Franck i forbindelse med gjenoppbyggingen av en gård i Storgaten etter bybrannen i 1792. Der står at “den kostbare frukt- og urtehave, som ligger på bakken ovenfor (bygningene), som er utenfor branntaksten og som skal ha kostet deres forfedre over 1000 rdl å sette i stand, og hvorav de fattige piker har kunnet ha en årlig hjelp av omtrent 50 rdl, derav overlater eller avstår de likeså lite som av hustomten, uten mot en aparte betaling av 200 rdl for hele haven.”

Minnetavlen i ???-gaten er også et tankevekkende vitnesbyrd om viktigheten av hager og planter i gamle dager. På den står: “P.N. Sølling Byggede og Boede her fra Anno 1801 til 1815 og Anlagde Haugerne. Efterkomere Skaan Fr. Trærne (frukttrærne). 42 i disse (hagene) og 8 i nedre.” Det minner om botanikeren Carl von Linnés siste fremviskede ønske til hustruen på dødsbedden om at hun måtte passe på trærne i lunden hans. Vi kan trenge å påminnes om denne respekten for trær og hager nå til dags!

### **Livet i hagene**

En del minnebilder fra Larvik på 1800-tallet gir et levende inntrykk av hvordan livet kunne utfolde seg i hagene på den tiden. Michael Leegaard skriver fra sine guttedager i 1860-årene:

*“Og hvad der fandtes i disse (havene) av fristende æpletrær; bugnende pære-, plumme- og moreltrær - ja ogsaa av mindre ædel frugt, som ‘kriker’ og berberiss, som vi gutter likte saa godt - var ganske overdaadig.*

*Naar vi hadde faat ‘vond mat’ til middag, hvad hyppigst haendte, og vi derfor spiste mindst mulig, kunde vi om eftermiddagen med gode forbindelser, lidt omsyn og forsigtighet hjemsøke disse lokkende paradiser og spise os prop mætte paa stikkelsbær, bringebær, jordbær og rips, kart og nedfalden frugt, alt efter aarstiden. I haverne var der foruten alle slags herlige grøn-saker, bl.a. gulrøtter og næper, som vi heller ikke forsmaadde, ogsaa sjeldnere saker som mel-oner, aprikoser og valnøtter. ....*

*Paa opsidan av Kongegaten, Prindsegaten og Storgaten laa der saadanne store haver, som strak sig tværs igjennem kvartalene. Og det var haver, som tildels var stil over, gruppert i blom-sterhave, urtehave og frugthave med græsplæner for lek og spil. Lønlige ganger, singlet og gar-neret med lange blomsterrabatter og hegnet med tætte bærbusker, førte fra gruppe til gruppe og tilbake i sig selv.*

*Langs Storgaten .... laa en række blomsterhaver ogsaa foran husene langs stranden. Indenfor de sirlige hvitmalte bølgende stakitter stod blomstrende rosenhækker, saa at hele fortauget langs Storgaten duftet av roser. Og inde i haverne kunde man se det skjønneste blomsterflor - ædle høistammede rosentrær - som var elsket frem av kjærlige hænder....*

*I disse haver vokset der tildels stolte gamle trær, f.eks. det nævnte kastanjetræ i prokurator Olsen have (det gamle kastanjetræ som naa staar paa jernbanestasjonen). Det stod saa nær stranden, at vi med sten kunde slaa ned kastanjerne, som vi brukte til tobakspiper. Likesaa maa*

*bl.a. nævnes de to himmelstræbende, slanke popler utenfor sorenskriver Thaulows hus ved hjørnet av Prindsens gate, som stormene efterhvert fældet.*

*Nu er idyllen borte! Den svandt med jernbanen!*

*Alle disse haver var for os gutter en storartet tumleplads. Hvilke herlige 'græsbaner' var der ikke! Der gik vi berserkergang, førte vore indianerkrige og rigget op skuter saa store, at vi selv kunde klyve i riggen og foreta seilmanøvrer med dem. I de dunkle gange lekte vi gjemsel og i trætoppene satte vi op vindmøller, svaiende 'mænder', klokkespil og æolusharper.*

*Om vinteren 'fanget vi faul' med 'markomkister' og der hadde vi om sommeren vore gutteselskaper.*

*I de skjønne omgivelser beundret vi som noget ældre vore unge vakre veninder, der som alfer en skjærsommernat bragte liv, farver og stemning ind i billedet. Der lekte vi 'smaa paa ringen', 'tredie mand i vind', 'sidste par ut' og der spillet vi det graciøse ringspil."*

Sigurd Mathisen støtter opp om bildet av denne idyllen i Larvik før jernbanen kom i 1881: "Med vemod minnes jeg Storgaden fra den tid jernbanen ennå ikke hadde herset med det herlige strandpartiet. Lindelysthusene og de konkylie-rammede blomsterbed og de trefulle, rosenduftende hager, som løp like ut i den susende sjø."

Andre hadde størst glede av å se det matnyttige spire og gro. Peter Sundt ved Larviks byfogdkontor skrev på langfredagen i 1832: "Det nysselige veir vi nu i lang tid har haft, har bragt de fleste til at tilsaa deres hauger. Jeg har tilsaaet min have og kun levnet tilbage det stykke, der skal udplantes til kaal og løg. .... Denne have, hvori der findes et eneste frugttræ og ingen blomster, er min største fornøielse; der spaserer jeg, før jeg gaar paa contoiret, og naar jeg kommer hjem derfra og længter efter at se noget komme op - men det er jo ogsaa første gang jeg kan sige jeg bruger en have!"

På 1700- og 1800-tallet ble hagene brukt som et av de viktigste selskaps- og oppholdsrommene i sommerhalvåret. Man spiste, drakk, spaserte, konverserte og kurtiserte der. I en tid da det ikke fantes representative nok hoteller og restauranter var hagene viktige representasjons-lokaler for handels- og embetsstanden. Det var i hjemmene og hagene man tok imot sine handelsforbindelser og andre prominente personer. Det finnes mange beskrivelser av det flotte og overdådige selskapsliv som utfoldet seg i patrisiatets hager i Kristiania på den tiden. John Collett på Ullevål og Peder Anker på Bogstad sto for et storslagent selskapsliv i sine parker og hager.

Man kan gå ut ifra at hagene har hatt den samme funksjonen for handelsmennene i Larvik. På samme måte som i Kristiania har kjøpmenn, redere og andre i Storgaten hatt behov for å pleie sine handelsforbindelser. Da har sikkert hagene der hatt en mission som utvidede selskaps-lokaler. De terrasserte hagene i Storgaten har ikke bare kunnet by på frodig adskilthet, men også en storslagen utsikt over fjorden. Det er klart at de har vært med på å imponere tilreisende i like stor grad som det eksklusive innboet, som var importert fra utlandet. Både innbo, hus og hager var like viktige for å markere eiernes status og velstand.

### **Nåværende hager i Storgaten**

Hva er så igjen av den frodige hagekulturen i Storgaten? Alle hagene langs med sjøen ble borte allerede da jernbanen kom i 1880-årene. Men bak gårdene i Storgaten 46 - 50 ligger de terrasserte hageanleggene antagelig relativt uforandret siden 1700-tallet. Det som var de øverste

terrassene til gårdene nr. 48 og 50 er dog skilt ut til en ny tomt, hvor det er bygget en funkisvilla. Men der vokser fremdeles gamle bærbusker, frukttrær og prydbusker som syrin, epleroser, snebær og hyll. De ser ut til å kunne være fra de gamle hageanleggene. Murene virker også å være av gammel dato, slik at den opprinnelige strukturen i hageanleggene til disse to gårdene er intakt.

Dessverre er ikke murene merket av på noen av kartene fra 1700-tallet og fremover, så det er vanskelig å bedømme når murene er blitt bygget opp og om de fremdeles har sin opprinnelige form og utstrekning. Det er dog grunn til å tro at de i store trekk er de samme som på 1700-tallet.

På Krums kart fra 1884 ser man at hagene til gårdene nr. 46 - 50 har omtrent den samme utstrekningen som idag, hvis man ser bort fra tomten til funkisvillaen. Ellers er resten av hagene i nr. 48 og 50 fremdeles vel bevart med gamle frukttrær, bærbusker og eføykledte murer. Syriner, hagtorn, slyngkaprifol og spirea pynter opp og sprer sine dufter til glede for beboere og ansatte i de to gårdene.

Den gamle hagen til Storgaten 44 ble oppslukt da folkeskolen ble bygget der i ????

Den hagen i kvartalet Storgaten 44 - 50 som er mest uberørt er Bugge-gårdens i nr. 46. Den er ikke blitt beskåret eller delt opp på noen måte. Fremdeles er mye gammel vegetasjon bevart der, etter det en kan bedømme fra naboeiendommene. I oktober 1979 gjorde Unni Grønn Langsæter hos Riksantikvaren en befarings i Storgaten 46. I rapporten derfra gir hun en beskrivelse av hagen som bekrefter at den har beholdt de typiske trekkene fra kystbyenes gamle terrasserte hager:

*“Terrenget bak bygningene er sterkt skrånende. Hagen er bygget opp i fire terrasser. De tre nederste er plane, den øverste har skrånende terreng. Det er brukt gråstein fra området. Første terrasse er rammet inn av en hagtornhekk. Den har plen, busker samt tørkestativ. Annen terrasse har blomsterbed langs kanten. Ved trappen står en gammel fontene fra Fritzøhus, beplantet med blomster. Her er frukttrær, stikkelsbærbusker, tuja og blomsterbed med roser. Havebenker og bord. Tredje terrasse har også plen, frukttrær, havebenker og bord. Fjerde terrasse har en tilnærmet sirkulær plen, midt på blomsterbed kantet med brosten fra innkjørselen. Øverst ligger et lysthus av lindetrær. De har ikke blitt beskåret og er svært høye. På sidene syriner, buskvekster, akasietre og hyllebærtre. Tidligere har det også vært valnøtt-tre og sypress i haven.”*

Denne beskrivelsen fra 20 år tilbake gir et bilde av en hage som i store trekk har beholdt den karakter hager hadde på 1700-tallet med terrassene, hekkene og, midtaksen som fører til et lindelysthus (fremdeles intakt). Men den har også typiske elementer fra den stil som oppsto på 1800-tallet. Da ble det vanlig med blomsterbed i gressplener (gressklipperen kom på slutten av århundret), gangene ble slyngende istedenfor rette og en gressrundning med blomsterbed i midten og singelgang rundt ble nærmest obligatorisk. Ofte var blomsterbedene kantet av konkylier, som nevnt av Sigurd Mathisen. Slike er kanskje blitt byttet ut med brosten i en mer funksjonalistisk tid, da “nips” fra 1800-tallet ikke sto særlig høyt i kurs.

På 1800-tallet var det også meget populært med eksotiske trær. I rapporten nevnes en tuja, men det var antagelig den sypress (*Chamaecyparis lawsonia*) som det nå finnes tre eksemplarer av i hagen. Robinia og valnøtt var også fremmedartede trær som var statuspregede planter i forrige

århundre. De er meget varmekjære og kan bare dyrkes i de gunstigste områdene i Norge. Robinia vokser også i hagen til Storgaten 52, hvor det ser ut til å være et meget gammelt eksemplar. Dette kan tyde på at disse eksotiske plantene er blitt plantet i hagene i Storgaten på 1800-tallet og at noen av dem har greid å overleve blant annet i Bugge-gårdens hage. Selv om den nå er temmelig overgrodd og blomsterbedene har forsvunnet i gress og buskas, så er mesteparten av de nevnte plantene fremdeles der. Busker som snebær, syrin og hyll gjør sitt beste for å erobre hagen. Hagtornhekken, frukttrærne og de staselige trærne i det gamle lindelysthuset vokser der fremdeles. Murene er like solide som alltid. Etter sigende blomstrer det også tulipaner og påskeliljer i hagen om våren og noen standhaftige stauder som peoner.

#### Fremtid for hagene i Storgaten 44 - 50

Unni Grønn Langsæter konkluderte i rapporten fra 1979 med at: "Mange av eiendommene på Storgaten hadde tidligere terrasserte hageanlegg. Idag er disse bebygget. Storgaten 46 er den eneste eiendommen der hageanlegget er bevart. Det foreligger idag ikke noen planer som vil virke inn på hageanlegget."

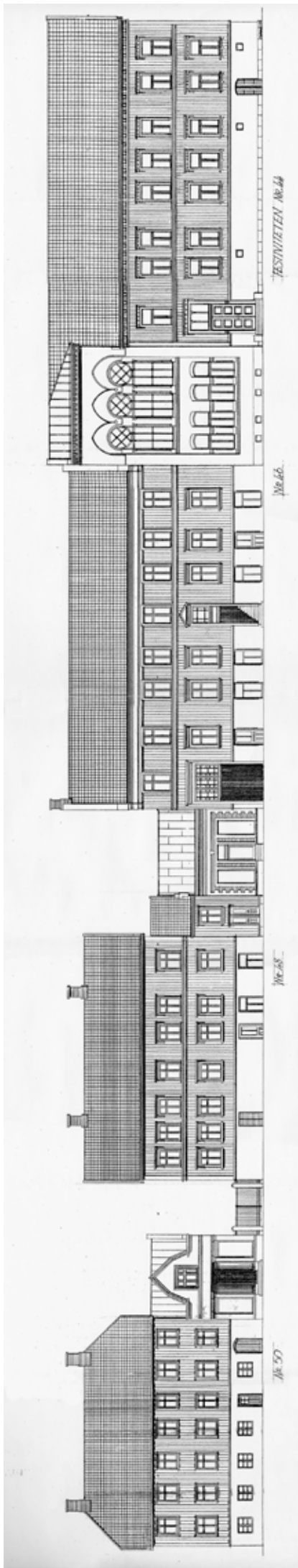
Dette utsagnet gjelder ikke lenger. Hagen i Storgaten nr. 46 trues nå av å bebygges i forbindelse med planene for et nytt kulturhus. Å bygge ned denne hagen ville være å rasere et viktig kulturminne i Larvik. Professor Magne Bruun ved Institutt for landskapsplanlegging på NLH uttalte i et skriv til Fortidsminneforeningen i Vestfold den 8.7.1997:

*"Hagen ved Buggegården (er) en terrassehage av 1700-tallstype. Varianter av denne hage-typen var en gang karakteristiske trekk i bybildet i byer og tettsteder langs Oslofjorden og Skagerakkysten, men de som har vært i behold fram til nyere tid er i økende grad blitt rasert på grunn av byggearbeider i de seneste år. Hagen inne i kvartalet ved Buggegården er en av de ytterst få gamle byhager som fortsatt er i behold i Larvik.... En forsvarlig og skjønnsom restaurering av hagen sammen med bygningen kunne gjenskape et kulturhistorisk miljø som både næringslivet og kulturlivet i Larvik ville ha stort utbytte av. Kulturarvens betydning for næringslivets profil og identitet er kommet i fokus i stadig økende grad. ....*

*Ved bevaring av Buggegården med hage i Storgaten 46 og en antikvarisk forsvarlig restaurering av det komplette anlegget ville det bli tatt hånd om et viktig ledd i en norsk byhagetradisjon som det er av nasjonal interesse å sikre for fremtiden. Det ville samtidig representere et aktivum som Larvik by ikke kan finne erstatning for på annen måte."*

Det står klart at inntrykket av Larvik som en grønn by er en viktig del for hele byens identitet. Det grønne beltet bak husrekken i Storgaten er noe som trer frem på alle gamle malerier og fotografier av Larvik. Byens grønne profil går igjen i alle beskrivelser fra Mumsens begeistrede dagboksnotater på 1700-tallet til en omtale av byen i tidsskriftet "Hus og have" fra 1930-årene: "Sjøen utenfor speilblank, seilbåter driver dovent i lett sommerbris, og innefor er alt have med bugnende blomsterflor og svalende skygge fra løvtunge trekroner."

I hagene til Storgaten 46 - 50 er fremdeles de viktigste elementene i form av terrasser og beplantning i god behold. Disse vitnesbyrdene om 1700- og 1800-tallets blomstrende hagekultur i de norske kystbyene bør vernes både utifra antikvariske hensyn og med tanke på byens image som frodig 'haveby'. Det er forholdsvis små vedlikeholdstiltak som skal til for å gjenskape den verdifulle kulturarven som disse kysthagene representerer i Storgaten.



Rekonstruksjon av hele faaderekken Storgaten 44-50 utført av David Brand for Fortidsminneforeningen. Storgaten nr. 52 hører også med i denne rekken, men ble utelatt fra tegningen denne gangen pga. tidsnød med utgivelsen.

## **Storgaten 44 - festiviteten**

Se forøvrig egen rapport om Festivitetenbygningen

Mot syd - gatefasaden:

Vinduer: etterkrigsproduksjon. Tverrpost. Sitter i opprinnelige åpninger 1+2+3+2.

Vegg: rabitzpuss anno 1950

grunnmur: Puss på opprinnelige stenblokker.

Inngangsdør: Moderne med glass.

Festivitetsdelen har samme fasadebehandling. Samme generasjon vinduer, men utforming tilpasset større åpninger.

Mot øst - Romberggt.

Ingen vinduer, rabitzpusset vegg.

Mot nord, gårdsplassen

Dører: 1 moderne enkeltdør midt på fasaden. Inn til baktrapp. Eldre hoveddør i hjørnet mot festivitetstilbygget

med glass. Mulig 1873 - 1900. Trapp.

Vinduer: Moderne antagelig i eldre åpninger. Festivitetstilbygget og trapperommet i hjørnet har gamle vinduer.

Vegg: Rabitzpuss. Festivitetstilbygget har vanlig glatt puss.

Grunnmur: gammel med nyere pusslag

takflatene har dels tegl, dels platekledning. Ingen gamle piper over tak.

## **Storgaten 46**

fasade A, mot vest (storgaten)

Tak: teglsten

piper 2 stk.

Gesims: gesimsbånd med løvsag utskjæringer 1893

Vegg: Panel, rustikk skyggepanel 1893

Etasjebånd påslått plater. Sokellist

Vinduer: Ca. 1950 i gamle åpninger. 1893 type?

Inngangsdør: Nyere i åpning gjennom kjellernivå. Innvendig trapp til i etg. nivå. Moderne teak omramming.

Grunnmur: Pålimt skiferplater av ny dato

Fasade D, nord. Portrom

Vegg: Raftepanel, ca 1800. Dør 1893?

Grunnmur: Pusset mur på gammel gråstensmur

Overbygg: 1893.

Dør: 2-fløys 1893-dør midt på veggen. Ikke trapp, sperret.

Fasade C, mot gården, øst

Tak: teglsten

Gesims: Ombygget, av tre liggende bord. Trappet avslutning

Vegg: To typer panel, 1 etg: lik portrom, kraftig raftepanel. 1800?

2 etg. rustikk skyggepanel anno 1893

Vinduer: 1 etg. tv.to nye vinduer erstatter 1700-tallsvinduer eksisterende til siste ombygging (toramms, småruter med kraftig rundet midtpost). Ellers høye krysspost vinduer anno 1893, Avfasede sidegerikter og profilert parti under topp vannbrett

Dører: Tofløyet nyere 1893 med kvadratiske nyere glass som øvre fylling. Hvert dørblad med 4 like, stående fyllinger, diamantskåren fasong med avfasede ramtrær. Overlys i Hepplewhite stil. Halvsirkelformet solviftesprosser/guirlandere. Omramming : Pilastre med baser, kannelerte midtpartier, kapitel med diamantskåren dekor. Gesims med profiler og tannsnittkonsoller. Slett panel rundt omrammingen.

Overlyset på innsiden, Som varevindu, er enklere utformet uten guirlandere. Dette kan være det opprinnelige.

Sidefløy mot nord: Ombygget i ny tid. Fasade utstyr som 1893.

Uthus, mot syd: Rødmalt raftepanel med flat stor karniss eller helstaff. 1700-tallspreg. Stab-let gråstensmur, laftet tømmerkonstruksjon, gammel tegl på taket, to bygningsenheter ligger høyere enn den første.

Vindfløy med NIB 1805. 2 2x3 ruters vinduer i nedre (søndre del) Ett 2x3 x 2 ruters vindu med gammelt glass i søndre del av øvre bygg.

Dører: Tofløyet dør tidlig empire, åtte fyllinger, kraftige ramtrær med profiler. Tre labankdører med fiskebenspanel

Grunnmur mot Festivitetsens bakgård: Slaggstensmur og sekundærbrukt tegl. Enkel raftepanel.

## **Storgt. 48**

Fasade A syd - mot gaten

Tak: Saltak

Gesims: list: fire bord over hverandre. Bygget om øverst.

Undre gesimslist(fortpanel): bredt bord med kant øverst og nederst

Vegg: panel: sirkelsaget nyere raftepanel.

Vinduer: ca 1950. Samtidig som panel topp og bunn samtidig(1etg)

2 etg. Nye som kopi av de gamle.

Grunnmur: åpninger. Avfasede hjørner med tunget avslutning oppe, skarp nede

Fasade D mot vest

Vegg: panel som A. Sprang på toppen. Panelen ligger her over den som fortsetter nedover.

Eldre panel bak nåværende(rustikk/skyggepanel)

Grunnmur: Tykk, ny puss, eldre .....åpning med gammel treframme. Liten firkantet åpning.

Fasade C nord - mot gården

gesims: 6 liggende bord, perlestaff. Takløft ca 1900. Panelbordene går opp i et gesimsbord som er glatt, horisontalt.

vegg: Kraftig raftepanel, flat staff, delvis med reparasjoner. Ant. 1700tall?

Veggpynt laftekasser: Til venstre for døren: 1 og 2 etg: laftekasse til høyre « « 1 etg: laftekasse

over døren: laftekasse  
mot østre hjørne: laftekasse 1 etg.  
Samtlige har flat staff noe større enn panelen.  
Vinduer: t.h: svært stort barokkpreget, trolig 1700tall. Sml. overlys Pukkestad  
th, 2 etg: 1750- 90? Senere enn forrig  
Alle tre vinduer fra / over inngangsdøren og vestover. Like. Stort vindu til venstre to vinduer i  
2 etg  
øst: 6+6ruter lengst i øst

Dører: dobbeldør, kuttet i bunn. Minner om Sverdruppården.  
Omramming: tre brede rifler opp i spiss. Ca 1840-50.? Toppstykke med flatt parti og  
tannsnitt, grov, mot konsollen. Fotstykke slett.

Fasade B: mot øst  
Ny panel sirkelsag.  
Vinduer som A.  
Dører: 1 gjenlukket/lemmet døråpning og lemmedør. Gjenpaneling utv. Perlestaff.  
Repos spor i form av liten plattform og to avsagede bjelker. Tidligere plasering av toalett?

Uthus vest

Slaggsten vestmur + østmur, ellers halvgammel tegl  
barokkdør skundært brukt.  
Ombygget med nyere tegl . Gamle bjelker dels på plass

Uthus øst, fasade mot vest  
vegg: pusset mur/stein/slaggsten og tegl. Sokkel av gråstensmur.  
Detaljer sval, dører 2 etg. Tyder på utførelse fra 1900tallet.  
Vinduer: t,v eldre hjørnejern. Vinduet også gammelt.  
T.h. Nyere med nyere hjørnejern  
Dører: 1800tallsdører.....kraftig omramming m/hengsler til dør  
Trapp i granitt innstøpt i betong.  
Svalgang :2etg. Dør til v. for vegg som er sørvendt.. ca 1920 og på plass da.  
2 etg.: barokkdør (innedør)+ 2 dører ca 1920 i nordre del av murhuset.  
Barokkdøren 2 etg svalgang. Hengsler 1890tall tilhører karmen ikke døren.  
Ad svalgangen: stort mellomrom mellom bjelke over dør inn 1 etg og bjelke til høyre (sør)  
Mulig trapp opp her tidligere, og at nåv. trapp innvendig i nord kom med ombygging av hele  
uthuset.  
Trappen opprinnelig utvendig i svalgang . Har i såfall begynt i sør og gått nordover til 2 etg.

## Storgt. 50

Fasade C - mot gården

Tak: form utspring opprinnelig

vegg: nyere panel - sirkelsag

vinduer: nyere: 1950talls kopi av eldre empire type?

Dører: Inng. Midt på: pilastre riflet, glatt sokkel, overlys, romber, alt i grov utførelse - kopi av eldre?

Dørbladene nyere.

Fasade D vest

Vegg som C.

Vinduer: Øverste to gavlvinduer gamle, 2x4 ruter i rammer med 1700tallstype hjørnejern. (t.v. lange jern mot midtposten).

Fasade A mot gaten

Tak: to snefangere, rød tegl, halvvalm, to piper ute ved valmene.

Vegg: ny panel som C. Smal sokkellist/vannbrett

vinduer: gammel plassering ny utførelse.

Eier forteller : hardt tømmer, utmurt bindingsverk

hele fasaden preg av 50-60talls ombygging i forenklet empirestil

Jernplate: Laurvigen 1709 (til venstre for inngangsdøren).

Uthus mot øst.

Garasje med porter. Førkrigs

## Storgt 52

Fasade A - mot Storgt.

Tak: saltak sort tegl. Kobberbeslag ytterst, to rekker snefangere.

Piper: ingen synlig.

Gesims: Bånd, flatt, bredt bord med tunget kant oppe og nede.

Vegg: Raftepanel nybarokk preget, meget jevn utførelse, jevne bord, lik avstand. Høvlede bord.

Ca 1850 - 60-årene eller 1910-20-årene?

Vinduer nyere med falske sprosser senempire type

Vindusbelistning: topp bunn kopier av tidligere, men samtidig med panelet

Grunnmur: ny puss, to åpninger symmetrisk på forsiden med nye dører. Strukturpuss.

Fasade B - øst mot Bøkkerbakken.

Tak: Vindskier- tre bord. Overlappende.

Gesims: tre bord moderne, tett og slett. List: flatt bord med tunge oppe og nede.

Etasjebånd flatt med tunge mellom 2etg og loftsetg.

Vinduer.: nyere, falske sprosser.

Vindusbelistning: Som A (også vinduer i side bygg øst).

Fasade C - mot gården

Vegg: paneler som A og resten: sirkelsaget tømmermennspanel.

Vinduer og vindusbelistning som A

Dører: Ny inngang, nytt vindfang m/ uhøvlet panel som kopi av den eldre.

Fasade D - mot vest.

Tak: vindskier tre bord overlappende.

Vegg, vinduer, belistning som A

Uthus, øst

gesims som A, tre bord tett, slett. Listen: flatt med tunget avslutning. Nedre list.

Vinduer og belistning som A

Sten mur, tegl

teglblendet mur.

Uthus vest

tak: kobberbeslåt i kanten, snefangere - utførelse 1900-tallet

vegg: panel som A

Vindusbelistning som A

Dører: kraftig omramming, buet topp, høy karniss. 1790-årene eller 1850-årene?

Tre stolper, avfaset overligger med avfasing i svalgang ligger oppå panelen, gjort samtidig.

Mur: kant som fotlist(også i.....)

Stolpene : avfasing og overligger: sveitserpreg, men kraftigere, senere enn 1900.

Pga dør med buet topp og kraftig omramming, t.v. For denne er en smal høy buet gjenmurt åpning,

Teglbygning.